

'Jezus van Nazaret' van Paul Verhoeven

De auteur en zijn boek

Paul Verhoeven begint zijn boek over Jezus met de opmerking dat niet iedereen op voorhand verwacht zal hebben dat hij als filmregisseur (van vaak best wel heftige films) – van origine een wis- en natuurkundige met een studie in Leiden – ‘een levenslange fascinatie voor de historische Jezus kent’ (7). Ik wil hier wijzen op zijn toevoeging aan ‘Jezus’ met het bijvoeglijke naamwoord ‘historische’; de fascinatie gaat dus vooral uit naar de historische Jezus, waarbij hij suggereert dat dat de ‘echte’ Jezus is; hij zou achter de evangeliën schuilgaan. Zo blijkt ook uit het feit dat Verhoeven spreekt over een mythe die al 2000 jaar om Jezus heen hangt. Die twee begrippen ‘historisch’ en ‘mythisch’ staan nog wel eens naast, beter gezegd tegenover elkaar. De aandacht van Verhoeven gaat vooral uit naar Jezus als mens. Jezus als zoon van God noemt Verhoeven ‘een mythologische Jezus’ (17).

Nu is hij bepaald niet de enige die in de historische Jezus geïnteresseerd is. Die aandacht is er ook in de bijbelwetenschap, in het bijzonder onder nieuwtestamentici (hier te lande is dat prof. dr. Annette Merz, hoogleraar NT aan de PThU Groningen). Er bestaat in Amerika zelfs een hele specifieke groep wetenschappers die zich met de historische Jezus bezighouden. De groep staat bekend als het *Jesus Seminar*, in 1985 opgericht door Robert W. Funk. Verhoeven vraagt na zijn vertrek uit Nederland in 1985 toestemming om bij bijeenkomsten van het *Seminar* aanwezig te mogen zijn. Eerst is hij daar toehoorder, vanaf 1986, later wordt hij *fellow* (lid) met stemrecht.

De reden om van dit *Jesus Seminar* lid te worden is dat hij al vanaf zijn veertigste (1978) ‘een biografische speelfilm over Jezus’ wil maken, ‘meer precies een reconstructie van het leven van de man, niet de mythe’ (8).¹ De vraag die voor Verhoeven centraal staat, is: wie was Jezus werkelijk en waar stond hij voor? De suggestie is dat de evangeliën – ‘met al hun verdraaiingen’ (23) – dus niet de ‘echte’ Jezus laten zien. Zo zegt hij zelf daarover: ‘Ik vond het moeilijk om in de evangeliën te onderscheiden wat waar, een halve waarheid of onwaar was’ (11). Daarom draait het ook in het *Jesus Seminar*: na een uitvoerig debat stemt het *Seminar* met rood, wanneer Jezus iets echt heeft gedaan of gezegd, met paars wanneer Jezus zoiets heeft gezegd of gedaan, bij grijs is het ‘misschien, wie weet’ en met zwart wanneer Jezus iets niet of nooit heeft gezegd of gedaan.

Op de voorkant van het boek staat een prent van Rembrandt: Jezus die de geldwisselaars de tempel uitgooit, waarmee Verhoeven wil laten zien dat Jezus geen lieverdje was, maar een hele militante man.

Het boek heeft een hele simpele titel: Jezus van Nazaret. Passender voor het boek zou in de lijn van de titel van het eerste hoofdstuk zijn: ‘Verhoevens zoektocht naar de historische Jezus’. Wat ik zelf ook wel een treffende titel had gevonden: ‘Het evangelie van Jezus van Nazaret volgens Paul Verhoeven’ om zo ten opzichte van de andere evangeliën te laten zien dat Verhoeven zijn eigen Jezus-verhaal heeft gecreëerd, zoals ook Matteüs, Marcus, Lucas en Johannes dat hebben gedaan.

Hoe zit het boek in elkaar? Het kent elf hoofdstukken, met ervoor een ‘Ten geleide’, waarin hij over zijn fascinatie voor de historische Jezus en zijn lidmaatschap van het *Jesus Seminar* spreekt, en erna een korte epiloog, waarin hij Jezus’ betekenis voor ons nu uiteenzet. Elf hoofdstukken: 1. Mijn zoektocht naar de historische Jezus, 2. Jezus’ conceptie en jonge jaren, 3. Johannes de Doper en Jezus, 4. Jezus’ prediking over het koninkrijk Gods, 5. Jezus

¹ Op pag. 37-39 spreekt Verhoeven zich uit over eerdere Jezus-films: Pier Paolo Pasolini, Monty Python, Martin Scorsese, Mel Gibson.

de exorcist, 6. Jezus vlucht, 7. Transfiguratie, 8. Confrontatie, 9. Lazarus wordt gedood, 10. De laatste dag van Jezus' leven, 11. De verrader. Het boek kent ten slotte nog twee appendices: De eerste gaat over 'Het geheime evangelie van Marcus' en de tweede gaat over de vraag: 'Koois Jezus zelf zijn twaalf leerlingen uit?'

Twee dingen vallen direct op als je naar de titels van de hoofdstukken kijkt: (a) 'Lazarus wordt gedood' waar je 'de opstanding van Lazarus' verwacht, en (b) Verhoeven spreekt niet van 'De laatste dagen van Jezus' leven', maar van 'De laatste dag van Jezus' leven'.

Verhoevens beeld van Jezus

Van de mens Jezus, zo zegt Verhoeven, zijn heel wat 'aardse' zaken weggesneden. Er is in de evangeliën nog maar 10% van de echte Jezus overgebleven. Die 10% is uitgebreid tot een heel, deels goddelijk wezen (17). Verhoeven zou er in zijn film een hele aardse Jezus van maken: iemand met maag-en darmproblemen, 's nachts snurkend, een stevige innemer, een ongeduldige man, in elk geval geen Jezus die deel is van God (18).

De bronnen

In het eerste hoofdstuk gaat het vooral over de bronnen die gebruikt worden voor de studie van de historische Jezus: (1) de nieuwtestamentische geschriften, (2) apocriefe (bijbel)boeken en (3) andere bronnen. Het is mij niet helemaal helder of dat voor Verhoeven ook de bronnen zijn die hij voor zijn onderzoek heeft gebruikt.

(1) Nieuwtestamentische geschriften

- Marcus, het oudste evangelie, noemt Verhoeven 'mijn favoriete evangelie' (23). Waarom? (1) Het is geschreven in een heel alledaagse, volkse stijl. (2) Marcus had 'het koelste oog van alle evangelisten'. Het lijkt erop dat hij informatie heeft van een ooggetuige.

Wat aan dit evangelie opvalt, is (1) Het kent geen verschijning van Jezus; het bevat een abrupt einde. (2) Het kent het zgn. Messiasgeheim. Maar Marcus heeft de gedachte verzonnen dat Jezus tijdens zijn leven geheim heeft gehouden dat hij de messias was. Jezus is tijdens zijn leven nooit als de messias gezien. Dat idee van Jezus als Messias is volgens Verhoeven pas na de opstanding ontstaan. Volgens Verhoeven vroeg Jezus tijdens zijn leven om zijn exorcismen geheim houden om te voorkomen dat de autoriteiten hem op het spoor kwamen.

- Q(uelle): gemeenschappelijke passages = uitspraken die alleen in Matteüs en Lucas en niet in Marcus voorkomen.

- Johannesevangelie. Verhoeven noemt dit evangelie mystiek, poëtisch, met een hoog ontwikkelde theologie en veel monologen van Jezus.

Verhoeven ziet toch tal van historische feiten in dit evangelie:

1. Jezus heeft Petrus en Andreas al bij Johannes de Doper leren kennen;
2. Jezus begon zelf te dopen, wat tot conflict leidde met Johannes de Doper;
3. Jezus werd na de wonderbare spijziging tot koning uitgeroepen;
4. Jezus is wel vijf/zes keer naar Jeruzalem geweest;
5. Jezus is met steniging bedreigd en weggevlucht;
6. Jezus is al maanden voor zijn executie door de Hoge Raad ter dood veroordeeld.

- Paulus: heeft Jezus niet gekend. Hij heeft hem ontdaan van zijn menselijke eigenschappen en hem volledig gemythologiseerd.

(2) Apocriefe boeken

Verhoeven spreekt ten onrechte van (30) apocriefe *bijbel*boeken, want dat zijn ze niet.

- Thomasevangelie: er staan volgens Verhoeven authentieke uitspraken van Jezus in, maar ook een aanzienlijke hoeveelheid uitspraken die niet met de historische Jezus in verband te brengen zijn.

- Het Evangelie van Maria uit Magdala (100 n.Chr.): met bijzondere positie voor Maria van Magdala, omdat zij van Jezus geheime kennis zou hebben verkregen.

- Het Evangelie van Judas (130-170 n.Chr.): Judas is enige discipel die Jezus echt begreep. Hij heeft ervoor gezorgd dat Jezus werd gearresteerd en gekruisigd, zo werd zijn ziel uit zijn lichaam bevrijd. Het hele idee van Judas als onderdeel van een masterplan van God noemt Verhoeven 'totale onzin'.

- Het geheime Evangelie van Marcus: was uitgebreider dan het ons bekende Marcusevangelie, zo genoemd door Clemens van Alexandrië (eind 2^e/begin 3^e eeuw), waar dan sprake zou zijn van een homo-erotisch gebeuren tussen Jezus en een jongeman die Jezus uit de doden opwekt.

(3) Andere bronnen

De historiograaf Flavius Josephus voor en over de politieke en economische situatie van Jezus' tijd en de Griekse filosoof Celsus (rond 178 n.Chr.) (via Origenes) die een aantal details over Jezus weet die niet in de evangeliën staan.

Jezus: een bastaardzoon en timmerman werkzaam in Sepphoris

Hoe zou Verhoevens film over Jezus beginnen: met een kruisiging van zo'n 200 mensen langs de weg naar Sepphoris: een brandende stad en soldaten die mannen, vrouwen en kinderen de stad uitvoeren. En in de stad wordt een jong joods meisje ontdekt door een soldaat, en vervolgens verkracht. Het meisje heet Maria, de man Pantera (45-46). Het idee van een verkrachting komt van Jane Schaberg. Verhoeven meent dat ook in het NT gesuggereerd wordt dat er iets niet klopte met zijn afkomst; zie de stamboom van Matteüs die zou suggereren dat de evangelist goedpraat dat Jezus een buitenechtelijk kind is. 'Ach in zijn familiegeschiedenis kwam nogal wat onzedelijk gedrag voor, dus zo erg is het niet dat Jezus een bastaardzoon is.'

De rest van Jezus' jonge jaren is in de evangeliën verzonnen. Wat historisch wel vast lijkt te staan, is dat Jezus vier broers had en een aantal zussen. Hij mag in de evangeliën steeds 'zoon van Maria' genoemd worden, Verhoeven gaat uit van een liefdevolle relatie met zijn vader Jozef op grond van het feit dat hij God liefdevol 'daddy'/'abba' noemt (48).

Jezus was een timmerman, werkte vast in zijn jonge jaren in de bouw in Sepphoris, hij zou heel goed 'uitvoerder' kunnen zijn geworden (48-50). Het mag duidelijk zijn, Verhoeven verzint hier zelf ook het nodige.

De doop van Jezus

Dat Jezus door Johannes de Doper gedoopt is (28-30 n.Chr.) beschouwt Verhoeven als 'historisch volledig betrouwbaar'. Dat gegeven is wel zichtbaar in Marcus, maar zou in de andere evangeliën steeds meer zijn weggewerkt (51), beter is het dan om te zeggen: geproblematiseerd. De evangelist Johannes vermeldt niet meer dat Jezus wordt gedoopt, wel dat Jezus naar Johannes de Doper gaat, waarop Johannes zegt: 'Zie het lam Gods dat de zonden wegdraagt'. Johannes de Doper heeft nooit met 'de sterkere' Jezus bedoeld, integendeel, hij had sterke twijfels over Jezus, hij kreeg zelfs de pest aan hem (Joh. 3,22-26). Ook hier botsen bij Verhoeven twee gegevens. Het is ten slotte vreemd, wanneer Johannes enerzijds over Jezus zegt: zie het lam Gods, om daarnaast te zeggen dat Johannes sterke twijfels over Jezus heeft.

Johannes kondigt volgens Verhoeven een *dies irae* aan, zoals Jesaja, Amos, Joël, Ezechiël, Maleachi dat ook gedaan hebben. Om tot de 'rest' te behoren, die aan die dag zal ontsnappen, is het absoluut noodzakelijk om gedoopt te worden. Jezus moet van die gedachte ook overtuigd zijn, dat hij zich heeft laten dopen. Hij heeft zichzelf dan ook als een zondig mens gezien: als een hoerenloper? heeft hij zich als uitvoerder in Sepphoris verrijkt? Jezus heeft zich in eerste instantie gezien als een leerling van Johannes de Doper en zich geïdentificeerd met 'de macabere toekomstverwachting' van Johannes.

Tempelreiniging

Hij verblijft daar bij de Jordaan enige tijd met een aantal vrienden: Petrus, Andreas, Filippus en Natanaël (Joh. 1). Met hen gaat hij naar Jeruzalem, waar hij in de tempel een rel veroorzaakt. Deze tempelreiniging moet gezien worden aan het begin van Jezus' openbare optreden (zie Joh. 2,13-25). Het is volgens Verhoeven onwaarschijnlijk dat het gebeurde in de laatste week, want dan zou hij wel direct zijn opgepakt. De actie van Jezus: het omgooien van de tafels en het uit de tempel smijten van de geldwisselaars gebeurde omdat de tempel nutteloos was geworden door de boodschap van Johannes de Doper. Jezus ging dus nog een stap verder dan Johannes de Doper. Daarna verliet Jezus heel snel de stad om aan een dreigende arrestatie te ontkomen om vervolgens zelf te gaan dopen (Joh. 3,22). Dat heeft kwaad bloed gezet en voor de ruzie gezorgd tussen Johannes de Doper en Jezus. Het evangelie vertelt iets anders, maar Verhoeven meent dat de evangelist deze ruzie heeft weggewerkt; hij baseert zich daarvoor op het zgn. Diatessaron van Tatianus.

Jezus' prediking over het Koninkrijk Gods

Jezus heeft het koninkrijk Gods gepredikt, maar het koninkrijk is nooit gekomen, het is nooit realiteit geworden, zo begint Verhoeven het derde hoofdstuk. De kerk heeft om dat te verhullen 'het valse concept van opstanding' daarvoor in de plaats gezet.

Na de arrestatie van Johannes de Doper door Herodes Antipas is Jezus de woestijn in gevlucht om tot klaarheid te komen over wat Johannes de Doper gezegd had. Daar in de woestijn heeft zich een omkeer in zijn denken voltrokken. Het accent verschoof van een vreselijke dag der wrake naar de weldadige komst van het koninkrijk Gods. Voor Jezus begon nu een nieuw leven als profeet. Daar in de woestijn ontstaat bij Jezus ook het beeld dat God goed is en zich intens om je bekommert, dat je je volledig op Hem kunt verlaten, dat Hij voor je zal zorgen.

Verhoeven is buitengewoon geraakt door de parabels die Jezus vertelt. Hij beweert dat Jezus deze verhalen niet vertelt als beeldspraak voor Gods mededogen. Hij beschouwt ze als 'vensters op het koninkrijk Gods'. Je moet een parabel niet duiden, zo zegt hij, maar ondergaan, maar wat Verhoeven vervolgens doet, is een stuk eruit weghalen, zoals b.v. het slotdeel van de gelijkenis van de verloren zoon (Luc. 15,25-32), omdat het niet past bij de compassie van de vader, of een andere volgorde in de gelijkenis aanbrengen, omdat hij het niet eens is met het beeld dat anders daaruit van de hoofdfiguur zou ontstaan: een vervelende sadist (Mat. 20,1-16) of een element eruit weg te halen: het medelijden in de parabel van de barmhartige Samaritaan, omdat de evangelist alleen de acties zou beschrijven en niet het gevoel.

De onrechtvaardige rentmeester in de gelijkenis (Luc. 16,1-15) beschouwt Verhoeven als iemand die heel handig is, niet in het koninkrijk van God, maar in het koninkrijk van de Satan! De gelijkenissen van het mosterdzaad en het zuurdesem ziet Verhoeven als gelijkenissen die blijk geven van Jezus optimisme dat het koninkrijk van God op aarde – spoedig – gevestigd zal worden, zonder inbreng van menselijke kant, alleen door toedoen van God.

De vraag die Verhoeven overslaat, is of Jezus wel zelf deze parabels verteld heeft, of zijn ze door de evangelist bedacht? Hoe is anders te verklaren dat de andere evangelisten zulke sterke parabels als van de barmhartige Samaritaan en de verloren zoon niet ook in hun evangelie hebben opgenomen?

Jezus als exorcist

Uitgangspunt voor Verhoeven is het 'dualistische denken van die tijd': God leidt de kosmos, maar Satan – Verhoeven schrijft het woord met een hoofdletter! – weerstreeft God en saboteert steeds diens bedoelingen. Er is in de hemel strijd tussen God en Satan en op de aarde tussen de demonen (gezanten van de Satan) en de mensen (door God geschapen).

Verhoeven beweert dat alle ziekten gevolg waren van 'bezetenheid'. Hij spreekt dan ook van een leprademon, doofheiddemon, verlamningsdemon. Er zou aanvaard worden door de nieuwtestamentici dat Jezus een exorcist was, zegt Verhoeven. De vraag is hoe en wanneer hij dat is geworden. Volgens Verhoeven is dat direct aan het begin van zijn optreden gebeurd (Mar. 1,21-28). Verhoeven ziet in wat de demon zegt een stukje vreemdelingenhaat: 'Wat doe je hier? Jij hoort hier niet' (96), helemaal gezien het feit dat hij zich eerder in de tempel schandalig had gedragen. Dan krijg je snel een volgende exorcisme: van een leprademon (1,40-43). Verhoeven kiest voor *lectio difficilior* (= de moeilijke lezing) van Codex Bezae in Marcus 1,41: *orgistheis* ('in toorn ontstoken') en niet *splangnistheis* (door medelijden bewogen). Het beeld van Jezus die boos is, zou niet erg bij hem passen. Dat leverde een heftige situatie op: een schreeuwende demon tegenover een briesende Jezus. Zijn familie dacht dat hij gek was geworden. Marcus, zo Verhoeven, tekent een uiterst agressieve Jezus die lichamelijke niet schuwt en de demonen eruit slaat (102). Matteüs en Lucas zouden alle lichamelijke waarvan bij Marcus bij genezingen sprake is, geschrapt hebben (101).

Jezus is de exorcismen gaan beschouwen als tekenen/bewijzen van het komende Godsrijk, maar is daarover nog niet helemaal zeker. Hoe meer mensen hij geneest, hoe zekerder hij wordt. Jezus heeft blijkbaar een visioen gehad dat Satan definitief is verslagen, als zijn leerlingen ook demonen uitdrijven. In de hemel was Satans macht gebroken, ook op aarde zouden de demonen steeds meer hun macht verliezen. Exorcismen zijn volgens Verhoeven niet 'de vinger Gods', geen beginfase van het koninkrijk van God, maar gevolg van de charismatische kracht van Jezus.

Jezus vlucht

Door de succesvolle exorcismen, door publiciteitscampagnes van de twaalf en van de tweeënzeventig was de aandacht van Herodes Antipas op Jezus gaan vallen. Jezus kondigde de spoedige komst aan van het koninkrijk Gods, gevaarlijk voor de Romeinen en de joodse priesterkaste. Verhoeven meent dat Jezus daarna steeds op de vlucht is vanwege de plot van de Herodianen om Jezus uit de weg te ruimen (Mar. 3,6). Jezus vlucht na de dood van Johannes de Doper, het is te gevaarlijk om in Kafarnaüm te blijven, hij vertrekt naar een eenzame plaats (Wadi es Samak) (115). Daar vindt niet de wonderbare spijziging plaats, 'een onmogelijk wonder'. Jezus is geen Harry Potter, maar het is wel de plaats waar een menigte met vis gevoed wordt, aangevoerd door vissers uit de buurt uit solidariteit met de vissers Petrus, Andreas en Jacobus. Dit gratis uitdelen kan gezien worden als een verzetsdaad tegen Antipas, want ze hadden daarvoor eigenlijk belasting moeten betalen. De mensen wilden daarna Jezus tot koning maken (Joh. 6). Dit is wel merkwaardig, als Verhoeven daarvoor zegt dat Jezus niets bijzonders heeft gedaan, dat het een acte van de vissers is geweest. Jezus wijst het aanbod om hem koning te maken af (Joh. 6,15). In een gebed raakt hij ervan overtuigd dat het gebruik van geweld en het vestigen van het davidisch koningschap moest worden verworpen. Volgens Verhoeven hebben de evangelisten de politieke implicaties weggewerkt en er het wonder van de broodvermenigvuldiging over heen geschilderd. Dan vertrekt Jezus, maar het over het water heen lopen waarover daarna verteld wordt, is een mooie overschildering. Het is het wegwerken van de teleurstelling dat Jezus zich had onttrokken aan het koningschap.

Dat gebeurt volgens Verhoeven telkens in het NT: het wegwerken van politiek onaangename zaken door 'onmogelijke wonderen' te vertellen: Jezus is een onecht kind: wonder van de maagdelijke geboorte; het conflict tussen Johannes de Doper-Jezus: wijnwonder in Kana; Jezus vlucht: wonder van wandeling over het water; het koninkrijk Gods kwam niet: wonder van de transfiguratie/van de herrezen Jezus; Jezus' vernederende dood: wonder van de opstanding (124).

Herodes Antipas moet daarover gehoord hebben wat er aan de overkant is gebeurd: een menigte die Jezus tot koning had willen uitroepen, maar hij ving bot toen hij een poging deed om Jezus aan de overkant op te pakken. Jezus vlucht dan nog verder naar het noorden: Tyrus en Sidon. Jezus zou blijven rondtrekken om uit de greep van Antipas te blijven.

Verhoeven zegt twee tegenstrijdige dingen over het vluchten van Jezus: enerzijds dat het beschamend was (122), anderzijds dat het volledig geaccepteerd was (126-127).

Transfiguratie

Verhoeven gaat er van uit dat Jezus drie keer Jeruzalem bezocht heeft: het eerste bezoek zagen we reeds: aan het begin, toen Jezus nog een leerling was van Johannes de Doper, ging hij naar Jeruzalem om daar te melden dat het tempelgebeuren geen zin meer heeft. Nu aan het eind van zijn rondreis gaat hij opnieuw naar Jeruzalem. Voorafgaand daaraan, bij Casarea Filippi had Jezus de opmerking van Petrus afgewezen dat hij de messias zou zijn, maar in de periode daarna was hij van gedachten veranderd, hij was bij de transfiguratie een ander mens geworden, had zichzelf een centrale rol toebedeeld bij het 'inbreken' van het koninkrijk Gods waarvan hij verwachtte dat dat op het punt stond te gebeuren. Daar hoorde de gedachte van de lijdensaankondigingen, dat hij zou moeten sterven, niet bij. Die zijn, zo Verhoeven, later bedacht. Dat bezoek aan Jeruzalem, die intocht, vond plaats op Loofhuttenfeest. Daaraan voorafgaand vindt de zalving plaats, die Verhoeven verstaat als een zalving tot koning, en niet als een zalving voor een begrafenis. Zo spreken de mensen ook bij de intocht over hem: dat hij een vredelievende koning is. Jezus zag zichzelf als een koning met zijn twaalf leerlingen op tronen naast hem (Luc. 22,29-30). Dat 'inbreken' van het koninkrijk Gods zou God zelf doen, Jezus zou daarna een hoofdrol spelen.

Confrontatie

De vijandigheid tegen Jezus nam in die periode steeds meer toe. Dat was niet onlogisch, hij viel ten slotte de bestaande godsdienstige en maatschappelijke orde aan: zo blijkt uit zijn visie op de sabbat, zijn visie op rein/onrein, liefhebben van de vijand, afwijzen van vasten, uitsluiten van rijken, visie op begraven, het moeten doorsnijden van de familiebanden, zijn kritiek op schriftgeleerden, het uitnodigen bij maaltijden van tollenaars en hoeren, zijn visie op het betalen van belasting aan de keizer. Het zijn 'woorden van een rebel' (151). De Hoge Raad wil hem oppakken, maar ze krijgen hem niet te pakken. Hij weet zich aan de dagvaarding te onttrekken en vlucht Jeruzalem uit. Merkwaardig, zou ik tegen Verhoeven zeggen, als Jezus verwacht dat het koninkrijk op het punt stond 'in te breken'. Waarom Jezus nu vlucht, met de gedachte van het inbreken van het koninkrijk Gods, verklaart Verhoeven niet. Dan wordt Jezus door het Sanhedrin bij verstek ter dood veroordeeld, hij wordt ervan beschuldigd zich als koning op te werpen (Joh. 11,53) (154).

Lazarus wordt gedood

Ik wees al eerder op de opmerkelijke titel van dit hoofdstuk 'Lazarus wordt gedood'. Verhoeven geeft wel een heel opmerkelijke draai aan het Lazarusverhaal (Joh. 11). Climax is niet de opwekking van Lazarus, maar het feit dat Jezus huilt. Jezus is in een existentiële crisis geraakt na zijn vlucht uit Jeruzalem. Hij is tot de gedachte gekomen dat God wilde dat hij stierf. God had besloten om het koninkrijk uit te stellen en in plaats daarvan Jezus' dood verordend. Daardoor kon hij het Godsgeloof behouden. De onontkoombare realiteit – hij was al ter dood veroordeeld – boog hij om in een goddelijk besluit.

Lazarus was een toegewijd leerling van Jezus. Als leider van de Jezusbeweging in Judea typeert Verhoeven hem, zonder veel bewijs daarvoor. Lazarus had zijn huis in Bethanië voor de Jezus-beweging opengesteld. Het Sanhedrin wilde Lazarus pakken, omdat hij wist waar Jezus was. Die dreigende dood van Lazarus zorgde voor een afschuwelijke keus van

Jezus wat hij moest doen: moest hij zichzelf aangeven of niet? Hij zag de arrestatie van Lazarus als een teken van zijn eigen dood. Dat leidde tot het bekende gebed dat later naar de hof van Getsemane is verplaatst.

Daarna houdt hij maaltijd met zijn leerlingen, waarbij hij zijn leerlingen vroeg om hem te gedenken. Verhoeven spreekt hier van 'grootseheid van Jezus als mens' (168). Daarna vertrekt hij in zijn eentje naar Bethanië. Van Maria hoort hij dat Lazarus dood is, terechtgesteld of gestorven door martelingen, waarop Jezus van woede briest en emotioneel instort; hij ziet geen reden meer om zich aan te geven, ergo, het was nooit Gods bedoeling geweest dat hij zou sterven. De beker wordt toch door God weggenomen! Dan radicaliseert Jezus. Hij meent dat het koninkrijk van God alleen door gewapende strijd tot stand kan komen; hij is voor het aanschaffen van zwaarden. Er wordt vervolgens tegen hem opgetreden alsof hij een misdadiger/terrorist was. Wat hier gebeurt volgens Verhoeven is dat als verwachte verlossing uitblijft, de mogelijkheid bestaat dat mensen hun toevlucht nemen tot keihard geweld. Deze militante periode heeft maar kort, een paar maanden geduurd, hij wordt al snel opgepakt en gekruisigd.

Laatste dag in Jeruzalem

Jezus heeft een bijeenkomst belegd in de buurt van Jeruzalem op een locatie die je nu een *safehouse*/schuiladres zouden noemen. Hij moet zich bewust zijn geweest van de mogelijkheid van verraad, temeer omdat er waarschijnlijk een beloning was uitgelooft voor wie hem zou aangeven (179). Vermoedelijk is uitgelekt waar hij zat, door één van de deelnemers. Die verrader was niet Judas. Judas was eerder een afvallige. Daar is hij gearresteerd.

Het laatste avondmaal heeft al eerder plaatsgevonden, bij Jezus' vorige bezoek aan Jeruzalem. Het verhaal van de laatste avond is volgens Verhoeven gebaseerd op grond van 2 Samuël 13-15. Verhoeven baseert zich daarvoor op twee nieuwtestamentici Glasson/Trudinger (183-185). De arrestatie vond plaats in Gethsemane. Verhoeven maakt niet duidelijk waarom Jezus het *safehouse* verliet. Alleen Jezus werd gearresteerd, niet zijn twaalf leerlingen. Zij waren niet aanwezig, dus was het geen kwestie van vluchten van de leerlingen. Er was een heel andere groep volgelingen aanwezig bij zijn arrestatie. Er ontstaat een zwaardgevecht. Ook Jezus' volgelingen worden gearresteerd en nadien samen met Jezus gekruisigd.

Jezus werd naar het paleis van de vroegere hogepriester Annas gebracht om hem daar formeel te identificeren en hem de aanklacht en het doodvonnis voor te lezen. Na het verhoor werd de hele groep aan Pilatus overgeleverd. Pilatus heeft het vonnis van Annas alleen maar bekrachtigd. Dat Jezus bij zijn kruisiging psalmcitataten (Psalm 22,2; 31,6) heeft geciteerd houdt Verhoeven voor 'een onzinnige gedachte'. De kruisiging is wel historisch. Jezus' lijk is hoogstwaarschijnlijk door de honden opgegeten. Het (lege) graf is verzonnen, zoals ook de opstanding een verzinsel is, 'een onmogelijk wonder'. Het zou nog kunnen dat Maria hem weggehaald heeft, meegenomen en ergens begraven. Zij wist ten slotte waar hij was.

Epiloog

Jezus' uitspraken na de opstanding, dus bij zijn verschijningen, noemt Verhoeven 'banaal' (205), als je ze vergelijkt met de scherpte van zijn andere uitspraken. Een lichamelijke opstanding heeft nooit plaatsgehad. Wat blijft er dan nog over? Zijn parabels en de Bergrede: edelmoedigheid betonen ten aanzien van degene die geen kans heeft om voor zichzelf te zorgen, over wrok en rancune heenstappen, de vijand als een evenwaardig mens behandelen als hij weerloos terneer ligt. Kortom, beseffen dat ieder mens even levend is als jezelf en evenveel recht heeft om te leven. 'Begrijp het standpunt van de vijand' zou al heel wat antagonisme vermijden (206).

Evaluatie

(1) Verhoeven zegt interesse te hebben in de historische Jezus met het oog op een biografische speelfilm over Jezus, wat nog weer iets anders is dan 'een (fel) realistische speelfilm' zoals hij elders zegt. Dan zou je ook verwachten dat hij zich door het historisch onderzoek laat leiden, maar dat is niet echt het geval. Verhoeven speculeert er zelf aardig op los, zegt zelf ook bij herhaling dat hij speculeert. Daarbij maakt hij nogal eens gebruik van speculaties/gezochte interpretaties van nieuwtestamentici. Hij heeft een geheel eigen visie op de 'echte' Jezus. Het moet bevrijd worden van alle *spin* (= iets mooier voorstellen dan het in werkelijkheid is). Het wordt dus echt 'Het evangelie van Jezus van Nazaret volgens Paul Verhoeven'.

(2) Verhoeven gaat buitengewoon vrij om met de gegevens uit de evangeliën. Alles wat niet in zijn straatje, d.i. in zijn beeld van Jezus past, noemt hij al snel 'overschilderingen' of hij spreekt van 'wegwerken' door de evangelisten, zonder daarvoor goede argumenten te geven.

(3) Verhoeven laat zich in het bijzonder 'leiden' door het Marcus- en het Johannesevangelie. Wat hij wel laat staan uit de evangeliën, dat zijn Jezus' kritische en radicale woorden. Verhoeven is sterk geraakt door Jezus als 'woordkunstenaar', met zijn gelijkenissen, parabels en scherpe uitspraken. Verhoeven wijst er niet op dat de evangelisten die niet wegwerken, zoals je eigenlijk wel zou verwachten van deze evangelisten.

(4) Wat is nu zijn beeld van Jezus? Een hele aardse man: ongeduldig, een stevige innemer. Bepaald geen lieverdje, vandaar zijn keus van de prent van Jezus die de geldwisselaars de tempel uitsmijt op de voorkant van het boek. Een hele militante man, iemand die de hele maatschappelijke en politieke orde onder vuur nam. Iemand die ook een hele ontwikkeling doormaakte: eerst in de lijn van Johannes de Doper met zijn *dies irae*, daarna prediker van het koninkrijk van God, dat God zou bewerkstelligen, met sterke lichamelijke en emotionele trekken als hij demonen uitdrijft. In een derde fase ziet hij zichzelf ook in een hoofdrol. Hij eindigt als iemand die meent dat het Koninkrijk van God met geweld tot stand moet komen. Op dat moment wordt hij opgepakt en gekruisigd.

(5) Het verhaal dat hij over Jezus vertelt, is diverse malen weinig consistent (1) zoals rond de arrestatie: vindt die nu plaats in Getsemane of in het safehouse? (2) Hij spreekt van een derde bezoek aan Jeruzalem, maar Jezus wordt gearresteerd in een safehouse buiten Jeruzalem. (3) Er is een menigte die Jezus na de wonderbare spijziging koning wil maken, maar eigenlijk heeft Jezus daar niets voor gedaan dat ze hem koning willen maken.

(6) Verhoeven suggereert dat hij als dramaturg naar het NT kijkt, en wel naar wat evangelist allemaal doet ter wille van de dramaturgische compositie (15). Maar hij doet veel meer. Hij kijkt vooral als 'seculier denker' naar het NT: alles beijkend vanuit de vraag: kan dat wel? (16). Verhoeven noemt dat zelf ook 'een simplistische aanpak', die te maken heeft met zijn 'omarmen van de zichtbare werkelijkheid en de angst voor het onbenoembare' (22) na zijn fascinatie voor het occulte in zijn jeugd en later het pinkstergemeente-achtige rond zijn zevenentwintigste.

(7) Probleem van de visie van Verhoeven is dat zijn blik beperkt is. Hij kijkt naar Jezus alleen 'als een mens'. Al het andere duidt hij aan als mythologisch. Verhoeven zou zich af moeten vragen of hij de historische Jezus dan wel recht doet. Het is te makkelijk om alles wat hem met God in verband brengt als 'mythologisch' dan wel als 'verdraaiing' aan de kant te schuiven. De evangeliën zijn ten slotte geschreven, omdat mensen meer in hem gezien hebben dan alleen 'een mens'.

